

Krzysztof Nowiński

Pięćdziesięciolecie Państwowej Służby Dokumentacji Zabytków - symposium w Warszawie

Ochrona Zabytków 32/4 (127), 314-315

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zielonogórskiego. Zwróciła uwagę na charakterystyczne dla tego terenu stosowanie wysokich kolebkowych pułapów, nakrywających prezbiteria trzynastowiecznych świątyń. Przedstawiając gotyckie dwory obronne w województwie zielonogórskim inż. Czesław Światała ograniczył się niestety do omówienia znanych budowli w Witkowie, Dzietrzychowicach i Lipinkach Łużyckich. W referacie *Ratusz w pierwotnym układzie miasta na przykładzie Żagania* mgr inż. Henryk Tarka zaprezentował pogląd, według którego lokalizacja średniowiecznych ratuszy określana była nie tylko względami prestiżowymi czy gospodarczymi, lecz także kompozycyjnymi. Mgr Bolesław Sądownski przedstawił swe badania nad dziewiętnastowiecznymi ukła-

dami urbanistycznymi w województwie zielonogórskim. Zagadnienie omówił na szerokim tle europejskim, wskazując na realizacje miejscowe, które, choć mniejsze w skali, nawiązywały do sztafardowych. Jako przykład odwołujący się do idei miasta-ogrodu wskazał dzielnicę miejską w Zielonej Górze, położoną na północ od średniowiecznego ośrodka. Przykładem innego założenia, powstałego nie bez wpływu ówczesnych teorii urbanistycznych, jest osiedle robotnicze przy fabryce metalurgicznej (dziś Dolnośląskie Zakłady Metalowe) w Nowej Soli. Referat dra Stanisława Kowalskiego dotyczył powojennych badań architektonicznych na terenie województwa zielonogórskiego. Badaniami tymi prowadzonymi

przez pracownię naukowo-historyczną PKZ (głównie oddziałów w Szczecinie i Poznaniu) i wyższe uczelnie (przede wszystkim Politechnikę Wrocławską) objętych zostało prawie 200 zabytkowych budowli. W rezultacie ujawnił się nowy, nie znany uprzednio obraz architektury romańskiej, gotyckiej i renesansowej. Mgr Wanda Janowska przedstawiła stan badań nad zabytkami ruchomymi w województwie. Scharakteryzowała odkryte gotyckie malowidła w Niwiskach, Mirocinie Górnym, Witkowie i Żarach. Omówiła też problemy konserwatorskie związane z ochroną ruchomych dóbr kultury.

Stanisław Kowalski

PIĘDZIESIĘCIOLECIE PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY DOKUMENTACJI ZABYTKÓW — SYMPOZJUM W WARSZAWIE

1. Fragment sali obrad

2. Prof. dr Wiktor Zin wręcza odznaczenia

W dniu 12 czerwca 1979 r. zorganizowane zostało przez Generalnego Konserwatora Zabytków — Ośrodek Dokumentacji Zabytków i Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk sympozjum z okazji pięćdziesięciolecia Państwowej Służby Dokumentacji Zabytków. Uroczystość odbyła się w Warszawie, w Sali Kolumnowej Pałacu Prymasowskiego. Przybyłych gości — dawną i obecną kadrę inwentaryzatorów — powitał prof. dr Wojciech Kalinowski, dyrektor ODZ. Obecni byli także: prof. dr Jerzy Szablowski — pierwszy kierownik Centralnego Biura Inwentaryzacji Zabytków Sztuki, obecnie dyrektor Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu, prof. dr Stanisław Lorentz — pierwszy dyrektor powojennej Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków, dyrektor Muzeum Narodowego w Warszawie, prof. dr Jan Zachwatowicz — pierwszy powojenny Generalny Konserwator Zabytków, prof. dr Wiktor Zin — Generalny Konserwator Zabytków i podsekretarz stanu w Ministerstwie Kultury i Sztuki, prof. Leszek Kasprzyk — zastępca sekretarza Wydziału I PAN.

Przewodnictwo sympozjum objął prof. dr St. Lorentz, a otwarcia dokonał prof. dr W. Zin. Zebrani uczcili minutą ciszy zmarłego w 1979 r. prof. dra Jerzego Remera, pierwszego Generalnego Konserwatora w Polsce i inicjatora utworzenia CBIZS w 1929 r. Następnie odbyła się dekoracja pracowników ODZ i IS PAN odznaczeniami Zasłużonego Działacza Kultury (19 osób) oraz Złotą i Srebrną Odznaką „Za Opiekę nad Zabytkami” (8 osób); z okazji jubileuszu wręczono także wybitny specjalnie pamiątkowy medal.

W czasie sympozjum wygłoszone zostały referaty:

J. Szablowski, *Powstanie i działalność Biura Inwentaryzacji Zabytków Sztuki*;
St. Mossakowski, *Znaczenie inwentaryzacji zabytków dla obrazu dziejów kultury w Polsce*;
J. Łoziński, *Trzydzieści lat „Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce”*;
W. Kalinowski, *Dorobek i zamierzenia Ośrodka Dokumentacji Zabytków*.

Na kanwie referatu prof. dra J. Szablowskiego przypomnijmy pokrótce działalność inwentaryzacyjną na terenie naszego kraju, przede wszystkim Centralnego Biura Inwentaryzacji Zabytków Sztuki, od którego

3. Awers medalu wybitego z okazji 50-lecia Państwowej Służby Dokumentacji Zabytków (zdjęcia: Z. Dubiel)

właśnie rozpoczęła się praca Państwowej Służby Dokumentacyjnej. Dzieje inwentaryzacji zabytków sięgają początków XIX w., kiedy przeprowadzono pierwsze tego rodzaju prace na terenie Wielkopolski i Królestwa Polskiego, przerwane na skutek wybuchu powstania listopadowego. Kolejną próbę podjął w latach 1844—1855 K. Stronczyński, stojący na czele „Delegacji do opisywania zabytków starożytności w Królestwie Polskim”; jej działalność objęła 386 miejscowości (5 tomów tekstu, 7 atlasów). W zaborze austriackim działali w tym czasie: J. Łepkowski, który od 1847 r. odwiedził ponad 1500 miejscowości w Galicji oraz K. Kremer. Z inicjatywy Towarzystwa Naukowego Krakowskiego ukazała się w 1851 r. pierwsza drukowana instrukcja inwentaryzatorska. Z kolei w latach 1887—1895 St. Tomkowicz opracował inwentarz trzech powiatów (grybowski, gorlicki, krakowski), wydany w tomach I

(1900) i II (1906) „Teki Grona Konserwatorów Galicji Zachodniej”. Od 1906 r. na terenie Królestwa Polskiego inwentaryzacją zabytków zajmowało się Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości; zgromadziło ponad 10 000 negatywów, odbitek fotograficznych i zdjęć pomiarowych (przejętych później przez CBI). Jednym z czołowych inwentaryzatorów TONZP był J. Wojciechowski. Mimo wielu prób utworzenia instytucji zajmującej się inwentaryzacją zabytków, dopiero w czerwcu 1929 r. starania te zostały uwieńczone powodzeniem i dzięki inicjatywie ówczesnego, pierwszego Generalnego Konserwatora — prof. J. Remera zorganizowano w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Centralne Biuro Inwentaryzacji Zabytków Sztuki.

Celem CBI było sporządzenie naukowego inwentarza zabytków sztuki, wynikiem którego miało być opracowanie dziejów sztuki w Polsce oraz rozważanie w substancji zabytkowej kraju. Program CBI, opracowany przez J. Remera i J. Przeworską, wydany drukiem w 1930 r. (*Instrukcja szczegółowa dla inwentaryzatorów zabytków sztuki*, Warszawa 1930), określał m.in. zasadę inwentaryzacji opierającą się na podziale administracyjnym kraju (powiaty, województwa), zadania organizacyjne, które polegały na tworzeniu okręgowych biur inwentaryzacyjnych, powoływaniu do współpracy instytucji i osób fachowych, gromadzeniu materiałów opisowo-naukowych, pomiarowych i fotograficznych w formie katalogu, redagowaniu i wydawaniu drukiem powiatowych inwentarzy zabytków. Warto podkreślić, że cezury chronologiczne dla zabytków wyznaczono na okres od X do połowy XIX w., z możliwością uwzględniania zabytków z okresu późniejszego.

W pierwszej fazie działalności CBI (1929—1935) zinwentaryzowano trzy powiaty: nowotarski (T. Szydłowski), rawsko-mazowiecki (W. Kieszkowski) i sieradzki (A. Karczewski, W. Kieszkowski, M. Walicki), oraz zabytki sztuki żydowskiej

w Polsce. Przystąpiono także do prac nad katalogiem zabytków sztuki. Początkowo kierownikiem CBI był Generalny Konserwator — J. Remer, po nim objął tę funkcję ówczesnie doktor, J. Szablowski. W latach 1935—1939 utworzono w CBI archiwum fotograficzne i pomiarowe, opierające się na ok. 30 000 negatywów fotograficznych i ok. 3000 zdjęć architektoniczno-pomiarowych. Przygotowywano również druk inwentarzy: w 1938 r. ukazał się inwentarz powiatu nowotarskiego, w 1939 r. — rawsko-mazowieckiego. Pracowano także w terenie (powiaty: żywiecki, morski, myślenicki i inne). W okresie okupacji zbiory CBI nie poniosły na szczęście dużych strat dzięki ofiarnej akcji ratowniczej (St. Lorentz, J. Zachwatowicz, J. Szablowski).

Po wojnie CBI związane zostało z Państwowym Instytutem Historii Sztuki w Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki. Wykonywano teraz nie tylko inwentarz topograficzny, ale przede wszystkim katalog zabytków sztuki; np. w ciągu trzech pierwszych lat (1945—1948) skatalogowano 31 powiatów.

Obecnie działalność CBI jest kontynuowana przez IS PAN, wydawcę *Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce*, oraz Ośrodek Dokumentacji Zabytków. O działalności tych instytucji mówili na sympozjum ich dyrektorzy: doc. dr St. Mossakowski (IS PAN) i prof. dr W. Kalinowski (ODZ), podkreślając rolę CBI w pionierskich latach inwentaryzacji zabytków oraz osiągnięcia i zamierzenia obu instytucji w tym zakresie. Doc. dr J. Łoziński, naczelny redaktor *Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce*, omówił to wydawnictwo z perspektywy 30 lat istnienia; obecnie ukazał się jego 151 zeszyt.

Sympozjum zamknął prof. dr St. Lorentz, życząc obu instytucjom dalszych osiągnięć na polu inwentaryzacji zabytków w naszym kraju.

Krzysztof Nowiński

POLSKO-WŁOSKIE KONTAKTY KONSERWATORSKIE

W 1976 r. z inicjatywy Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN Pracownia Fotogrametrii przy PP Pracowni Konserwacji Zabytków — Oddział w Warszawie została włączona do prac prowadzonych przez Polsko-Włoską Interdyscyplinarną Grupę Roboczą Nauk Stosowanych w Archeologii i w Ochronie Patrymonium Kulturalnego. W wyniku tej współpracy opracowano w 1976 r. częściową dokumentację wczesnośredniowiecznego kasztelu w Civita di Ogliara koło Serino (prowincja Avellino), a w 1977 r. dalszą część dokumentacji tego obiektu, a także inwentaryzację elewacji trzech obiektów w prowincji Umbria: Palazzo dei Consoli w Gubbio, Palazzo Trinci w Foligno i Abbazia di S. Pietro in Valle w Ferentillo koło Terni. Rezultaty tych prac były prezentowane przez autorkę notatki na posiedzeniach roboczych Polsko-Włoskiej Interdyscypli-

narnej Grupy Roboczej w maju 1977 r. w Warszawie oraz w listopadzie 1978 r. w Wenecji i zostały wysoko ocenione przez Włochów, czego dowodem jest propozycja opublikowania ich w formie monografii przez Włoską Radę Badań Naukowych (Consiglio Nazionale delle Ricerche).

Kolejnym dowodem uznania jest powołanie w 1977 r. do grupy mgra inż. arch. Wojciecha Kołataja, jako eksperta ze strony polskiej w zakresie dokumentacji fotogrametrycznej w badaniach i ochronie patrymonium kulturalnego i środowiskowego, należącej do jednego z podstawowych zadań programu badań Grupy Roboczej; program ten obejmuje prospekcję, eksploatację i dokumentację dziejowych układów stratyfikacyjnych w terenie.

Ponadto w lutym 1979 r. na zaproszenie Consiglio Nazionale delle Ricerche przebywali we Włoszech dyrektor Zarządu PP

PKZ — dr Tadeusz Polak oraz kierownik Pracowni Fotogrametrii PKZ — architekt Wojciech Kołataj, którym w dowód uznania osiągnięć wręczono medale CNR, a minister kultury Włoch osobiście zapewnił o chęci kontynuowania i rozszerzenia współpracy.

Na podstawie dotychczasowych wyników tej współpracy strona włoska wystąpiła z propozycją podpisania trójstronnego porozumienia pomiędzy PAN, CNR i PKZ. Umożliwiłoby ono rozwiązanie dla kontrahenta włoskiego problemów konserwatorskich w szerokim zakresie potrzeb, a Polakom dałoby możliwość interesującego eksportu myśli technicznej i doświadczeń w kolebce kultury europejskiej.

Elżbieta Wanat